

ÇEVRE SORUNLARINA MITLER IŞIĞINDA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. Nâzım H. POLAT*
Öğr. Gör. Türkan TOPCU**

ÖZ: İklim değişikliği başta olmak üzere pek çok çevre sorunu, artık salt bilimsel toplantılarda konuşulan bir olgu olmakla kalmayıp tüm insanlığın günlük yaşantısını da etkilemeye başlamıştır. Edebiyatı yalnızca bireyin kendi başına ortaya koyduğu bir sanat dalı olarak görmeyip onun aynı zamanda toplumsal bir üretim olduğunda hemfikir isek, çevre sorunlarının edebiyatta görmezden gelinemeyeceğinin de farkında olmamız gerekir. Hemen hemen aynı tarihlerde yazılmış olan İngiliz yazar JM Ledgard'ın *Batır Gitsin Derin Sulara* (2011) adlı romanı ve Türk yazar Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* (2012) adlı romanı edebiyatın çevre problemleri ile meşguliyetini yansıtma bakımından önemlidir. Her iki eser de iklim değişikliğinin romana yansımalarını gözler önüne sermekle dikkat çekmektedir. Her ne kadar birbirinden farklı coğrafya ve kültürün ürünü olsalar da bu iki eser doğaya bakış itibarıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca her iki eserin de mitlerden yararlanarak suyu ele alışları oldukça dikkat çekici bir diğer ortak noktadır. Bunun yanı sıra bu eserlerde -bolca yer alan ansiklopedik bilgiler ışığında- çevre sorunları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu anlamda bahsi geçen iki roman değerlendirilip günümüz çevre sorunlarının romanın kurgusuna nasıl sızdığı ortaya konulacak ve çevre sorunlarını çözüme çevreci bilinç yaratmak adına mitlerden nasıl yararlandığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: iklim değişikliği, çevreci eleştiri, su imgesi, mit.

---

* Ankara Hacı Bayram Veli Üni. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl.
nazimhpolat@hotmail.com

** Necmettin Erbakan Üni. Türk Dili Böl. tduran@konya.edu.tr

Gönderim Tarihi: 27.02.2018 Kabul Tarihi: 07.11.2018

Suggestions For Solutions to Environmental Problems in Light of Myths

ABSTRACT: Many environmental problems, especially climate change, are not just the topic of scientific meetings. They have also begun to affect the daily life of all mankind. It is a prevailing opinion that literature is not only interested in individualistic problems, it is also a social production. In this case, we must also be aware that environmental problems cannot be ignored in literature. *Submergence*, which was written by the English writer JM Ledgardon in 2012 and Buket Uzuner's novel titled as *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* are important in terms of reflecting the literature's preoccupation with environmental problems. These two works are similar to each other in how they see the nature, though they are products of different geographies and cultures. In addition, both novels are significant in terms of how climate change is reflected on the novel genre. The way both novels use myths while dealing with "water" is also worthy to discuss. Besides, both novels contain abundant encyclopaedic information about environmental issues. In this sense, the two novels mentioned above will be assessed to show how contemporary environmental problems permeate the fiction and how myths are used to create an ecological awareness.

Keywords: climate change, ecocriticism, water image, myth.

Giriş

Çevre sorunları, günümüz insanının temel sorunlarından biri hâline gelmiştir. Önceleri sadece bilim insanlarının çalışmalarında yer alan iklim değişikliği artık sokaktaki insanın hayatını etkilemeye başladığı için günlük sohbetlerine de dâhil olmuştur. Elbette iklim değişikliği tanımının günlük hayatımızda sık sık karşımıza çıkması, edebiyatta da karşılığını bulacaktır. 21. yüzyıla birlikte dünya çapında pek çok edebî esere konu olmaya başlayan iklim değişikliği meselesi; bilimin, medyanın ve sanatın sayesinde gündelik hayatımızı yeni baştan düzenlememiz gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Edebî eser aracılığıyla yazar, sadece çevre sorunlarını gündeme getirmez, aynı zamanda çevre sorunlarının sebepleri ve çözüm yolları üzerinde de durur. Burada ona yol gösteren bilimdir. Bilimin verilerini kullanarak çevre sorunlarının sebeplerini ortaya koyarken bir yandan da yine bilimin ışığında çözüm yolları üretmeye çalışır. Bu noktada yazar, sayısal bilimlerin yanı sıra özellik-

le sosyal bilimlerden de -felsefeden, antropolojiden, teolojiden, sosyolojiden... - yardım alır. Yazar için özellikle çevre etiği ufuk açıcı olmaktadır. Çevre etiğinin ele aldığı problemler ve bu problemleri çözüm yolları edebî eser aracılığıyla tartışılır. Böylece yazar, *okura çevre bilinci kazandırma* amacına bir adım daha yaklaşır.

Çevre felsefesi, çevre sorunlarının kaynağına inmeyi amaçlar. Çevre felsefesine göre ancak sorunların kaynağına inebilirsek nerede hata yaptığımız ortaya çıkacaktır. Şöyle ki “Aşırı avlanma yüzünden x’in nesli tükenmektedir.” cümlesi bir sorunu ve o soruna sebep olan problemi ortaya koyuyormuş gibi görünebilir. Fakat çevre felsefesi “Aşırı avlanmayı meşru kılan nedir?” sorusunu da sorar ve bu soruya cevap arar. Çevre felsefesine göre çevre sorunlarının temelinde insanın doğal çevreyle kurduğu ahlakî ilişki vardır.

İnsanoğlunun çevreye karşı etik sorumluluklarının olup olmadığı üzerine düşünen çevre felsefesinin yardım aldığı pek çok çevre akımı vardır. Bu akımların en çok bilinenleri ekofeminizm, toplumsal ekoloji (çevrebilim) ve derin ekolojidir. Bu akımların her biri çevre sorunlarının kaynağına inmeye çalışır ve buradan hareketle bu sorunlara çözüm yolları üretir. Çıkış noktaları benzer olsa da bu üç akımın ortaya koydukları etik problemler oldukça farklıdır. Ekofeminizm, çevre sorunlarının temeli olarak kadın/erkek karşıtlığı başta olmak üzere ikili karşıtlıkları görür. Toplumsal çevrebilim ise temel sorunun sadece kadın/erkek karşıtlığının doğurduğu tahakkümden değil bütün hiyerarşik yapılardan doğan tahakkümlerden kaynaklandığını savunur. Derin ekolojiye göre ise çevre sorunlarının sebebi insan-doğa ayrımı yapan topyekûn dünya görüşlerimizdir. Joseph R. Des Jardins’a göre derin ekoloji diğer akımlardan belki de daha çok çevre sorunlarının sadece etik sorun olmadığının altını çizer: “Çevre sorunları önemli felsefi sonuçları doğurmaktadır. Bunlar arasında metafizik, bilgi kuramı (epistemoloji), etik ve siyaset felsefesi vardır” (Des Jardins 2006: 432).

Derin ekolojinin önemli isimlerinden biri olan Arne Naess’a göre tek Tanrılı dinler ve Batı felsefesi, insanı doğadan üstün gören anlayışın temellerini atmıştır. Naess’in doğa ile yeni baştan bir ilişki kurmak için önerdiği modeli oluşturan kaynaklar ise mitler ve Budizm, Taoizm, Şamanlık gibi Doğu kaynaklı dinlerdir. Derin ekoloji felsefesinin bir başka ismi olan Warwick Fox, beslendikleri kaynaklar hakkında şunları dile getirir:

Derin ekoloji aynı zamanda Batı kaynaklı olmayan görüşlere de büyük bir saygı gösterir. Süreç içindeki birlik ve dünyanın para-psikolojik olarak kavranışı Doğu'nun spiritüel geleneklerinde ve Batılı olmayan diğer insanların mitolojik sistemlerinde geliştirilmiştir. Derin ekolojinin güç peşinde olmayan duyarlılığı ile örtüştüğünden, tüm bu geleneklerin bazılarında var olan dünyada-var-olma şekli ya da duyarlılığı da aynı şekilde saygıyla karşılanır (Dindar 2012: 66).

Çevre sorunlarına eserlerinde yer vermeyi amaçlayan yazarların yardım aldıkları kaynaklar, derin ekolojinin kaynaklarıyla benzerdir: Mitolojiler. New England¹ aşkıncılığının önemli ismi Henry David Thoreau da “Peki, Doğa’yı dile getiren edebiyat nerededir?” diye sorar ve bu sorunun cevabının mitolojilerde bulunacağını söyler. (Thoreau 2016: 61). Çevre sorunlarına ışık tutarken milletlerin yaratılış mitlerinden, mitolojilerden ve dünyayı daha bütüncül bir anlayışla gören kadim inançlardan yararlanarak romanlarını kuran şu iki romancının eserlerindeki ortak motifler bu açıdan oldukça ilgi çekicidir. Hemen hemen aynı tarihlerde yazılmış olan İngiliz yazar JM Ledgard'ın *Batır Gitsin Derin Sulara* (2011) adlı romanı ve Türk yazar Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* (2012) adlı romanı mitolojiden beslenmeleri bakımından benzerlik gösterirler. Ayrıca her iki romanda da yaratılış mitleri üzerinden su imgesine gönderme yapılır. Bu romanlarda su imgesi okurun karşısına mistik ve de animist bir kimliğe bürünerek çıkar.

Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* adlı romanı Defne Kaman adlı gazetecinin kaybolmasıyla başlar. Ümit Kaman adındaki bir komiser, Defne Kaman'ın kaybolmasının ardındaki sırrı çözmeye çalışır. Ümit, Defne'nin kaybolmasının gazete yazılarıyla ilgili olduğunu düşünürken bir taraftan da Defne'nin kaybolmadığını, suda saklandığını hisseder. Roman boyunca Ümit ve arkadaşı sahaf Semahat bir taraftan Defne'yi ararken diğer taraftan da olayların gazete yazıları ve de su ile olan ilgisini çözmeye çalışır. Olaylar “21. yüzyılın en sıcak yazı”nda, İstanbul'da geçer.

JM Ledgard'ın *Batır Gitsin Derin Sulara* adlı romanı ise üç farklı olayın iç içe geçerek anlatıldığı bir romandır. Roman, James

¹ 19. yüzyılda Amerika'da ortaya çıkmış olan aşkıncılık (transdantalizm) Avrupa'da doğan romantizmin New England'daki yansımasıdır.

More adlı bir İngiliz ajanın Somali’de El-Kaide bağlantılı El-Şebab örgütü tarafından kaçırılmasıyla başlar. James, kendini su yapıları mühendisi olarak tanıtarak örgüt tarafından öldürülmekten kurtulur. Aynı zamanda romanın diğer bir başkarakteri olan biyomatematikçi ve oşinograf Profesör Danielle Flinders’ın Grönland’e okyanusun derinliklerine dalmaya doğru yola çıkışı anlatılır. Birbirinden oldukça farklı kişiler olan bu karakterlerin geçmişte hayatları bir şekilde kesişmiştir ve ikili hayatlarının en önemli anını yaşarken birlikte geçirdikleri anları hatırlayacaklardır.

İklim Değişikliği

Birbirinden farklı coğrafya ve kültürlerin eseri olsalar da Buket Uzuner ile JM Ledgard’ın bahsi geçen romanları günümüz çevre sorunlarını ele alış yönünden oldukça ilgi çekici benzerlikler göstermektedirler. Her iki roman da çevre sorunları üzerinde durup geçmektense bu sorunların ortaya çıkışının altında yatan nedenlere eğilip kendilerince çözüm önerisi üretmeye çalışırlar. Söz konusu romanlarda çevre sorunları olay örgüsünü etkileyen unsurlar olarak okurun karşısına çıkar. Özellikle iklim değişikliği² her iki romanın da olay örgüsünü doğrudan etkiler. İklim değişikliği artık sadece distopik bilim kurgu romanlarının konusu olmaktan çıkmıştır. Gündelik hayatı etkilemeye başlayan iklim değişikliği yavaş yavaş edebiyatın her türünde kendisini hissettirmeye başlamıştır. Çünkü günümüzde insanlar yavaş yavaş da olsa iklim değişikliğinin ne olduğunu ve muhtemel sonuçlarının neler olacağı hakkında bilinçlenmeye başlamıştır. Ayrıca iklim değişikliği meselesi küresel ölçekteki bir sorundur. Bu yüzden sadece birkaç milletin edebiyatına

² İklim değişikliği en kısa tanımı şu olabilir: Dünyayı saran sera gazı, yeryüzünden geri yansıyan güneş ışınlarının bir kısmını muhafaza eder. Bu sayede dünya, canlılar için yaşanabilir bir iklime kavuşur. Fakat sanayi devriminden sonra hızla artan karbondioksit oranı sera gazının da artmasına neden olmuştur. Bu artış 2000’li yıllarla önüne geçilemez bir hâl almış ve yeryüzü şimdiye kadar hiç olmadığı şekilde ısınmaya başlamıştır. Mesele sadece küresel ısınma meselesi, yani havanın giderek ısınması, değildir. İklim değişikliği yüzünden “Kuraklık, seller, şiddetli kasırgalar gibi aşırı hava olaylarının sıklığı ve etkisinde artış, okyanus ve deniz suyu seviyelerinde yükselme, okyanusların asit oranlarında artış, buzulların erimesi gibi etkenler sonucunda bitkiler, hayvanlar ve ekosistemlerin yanı sıra insan toplulukları da ciddi risk altındadır.”

(http://www.wwf.org.tr/neyapiyoruz/iklimdegisiligienerji/iklim_degisikligi/). Bu gibi sonuçları en aza indirmek için bilim insanları sıcaklık artışının azami 2°C ve atmosferdeki CO₂ oranının da 450 ppm seviyesi ile sınırlandırılması gerektiğini salık verirler. Fakat aslında iklim güvenliği için “atmosferde milyondaki karbondioksit oranını >400 ppm’den 350’nin altına çekmeliyiz” (<http://350turkiye.org/hakkimizda/>).

değil, pek çok kültüre ait, birbirinden oldukça farklı coğrafyaların edebiyatlarına da sızmaya başlamıştır.

Küresel ölçekte bir sorun olduğu için iklim değişikliğinin çeşitli edebî eserlere yansımaları olağandır. Oldukça farklı şeyler anlatıyor gibi görünse de *Batır Gitsin Derin Sulara* ve *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanları temelde çevre sorunlarını, özellikle de iklim değişikliğini konu almaktadır. Öyle ki anlatılan olaylar bahsi geçen her iki romanda da dekor gibidir. Hatta iki romancı da işe çevreci roman yazmak için giriştiklerini romanlarında uzun uzun yer verdikleri çevre sorunları ile ilgili -olay örgüsü ile doğrudan ilgisi yok gibi görünen- paragraflardan çıkartılabilir. Kısacası *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* adlı romanın atmosferini oluşturan *21. yüzyılın en sıcak yazı* ile yazarının Somali'de 2011 yılında yaşanan kıtlık yüzünden ölen insanlara adadığı *Batır Gitsin Derin Sulara* romanı iklim değişikliğinin farklı coğrafyalardaki yansımalarıdır.

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su adlı roman daha önce de belirttiğimiz gibi İstanbul'da, çok sıcak olduğu belirtilen bir yazda geçer. Sıcak, kişilerin üzerinde oldukça etkilidir. Öyle ki romanda oldukça sık bir şekilde bu yazın *21. yüzyılın en sıcak yazı* olduğu vurgulanır. Olayların geçtiği zaman dilimi 21. yüzyılın ilk yıllarıdır. Anlatıcı bu yüzden bir açıklama yapmak zorunda kalır: “*Yaz daha başlamadan, bunun İstanbul'un en sıcak yazı olacağı söylentisi yayıldı şehre. Gerçi 21. yüzyıl henüz genç sayılır ama, insanlık daima büyük konuşmayı sever, sayılarla belirtmeyi duygu ve düşünmeden daha fazla önemser* (Uzuner 2014: 32- 33).” Aslında romanda anlatılan çevre sorunları ve kişilerin bu sorunlara yaklaşımları düşünüldüğünde gelecek yazların daha sıcak olacağı ön görüşünde bulunabiliriz. Fakat aslında yazar, leitmotif olarak karşımıza çıkan bu sıcak hava ile okurun ilgisini iklim değişikliğine yönlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca okurun dikkatini *büyük laflarla* çekebileceğini düşünen yazar, iklim değişikliği konusunda kamuoyu oluşturma yollarında biri olarak abartılı ifadeler yer verir.

Romanda iklim değişikliği, sadece bu konuda araştırma yapan gazeteci Defne'nin gündeminde değildir. Çevreciliği muhalif olmakla eş tutan bir zihniyete sahip olan komiser Ümit'in de gündelik hayatını etkilemektedir. Ümit, İstanbul sıcağını iliklerine kadar hissederken bu durumun *doğal* olmadığını da ayırdındadır. Ona göre diğer bütün yozlaşmalarla birlikte “yazlar da bozul[muştur]” (Uzuner 2014: 57). Sıcak hava, roman karakterlerini olabildiğince bunalırken küresel ısınmanın sıradan insanın günde-

lik hayatına nasıl hükmettiğini de gözler önüne serer. Şöyle ki anlatıcı, Sahaf Semahat'ın dükkânından çıktığı an karşı karşıya kaldığı havayı küresel ısınmaya bağlar ve küresel ısınma yüzünden öğle saatlerinde İstanbul sokaklarında yürümenin imkânsız hâle gelmesinin hayat şeklimizi değiştirdiğini/değiştirmesi gerektiğini vurgular (Uzuner 2014: 180).

İklim değişikliğine vurgu yapmak için yazar romanında oldukça kasvetli ve boğucu bir havayı egemen kılar. Sıcak hava, roman karakterleri üzerinde “bütün diktatörlerden daha zalim” (Uzuner 2014: 18) bir şekilde hâkimiyet kurar. Sıcak havanın basıklığı ve boğuculuğunu vurgulamak adına anlatıcı, İstanbul'u bir akvaryuma benzetir: “Şiddetli nem şehri dev bir akvaryuma (...) dönüştürmüştür (Uzuner 2014: 17). Ümit de karakoldan çıktığında kendini “dev bir akvaryumun içine düşmüş gibi” (Uzuner 2014: 57) hisseder ve bunalır. Kısacası sıcak hava, roman karakterlerini kapana kısılmış gibi hissetmelerine neden olur. Ayrıca sıcak hava romanda öyle şeytandır ki romanın evrenini cehenneme dönüştürür (Uzuner 2014: 17, 23).

Batır Gitsin Derin Sulara adlı romanın Somali'de geçen kısmına da benzer bir atmosfer hâkimdir. Fakat bu romanda -coğrafi şartların da farklılık göstermesiyle- sıcak havanın yanında roman kişileri kuraklık ve susuzlukla da karşı karşıya gelmektedir. James'in Kismayo'ya yaptığı uçak yolculuğunda ilk olarak sıcak hava dalgalarıyla boğuştuklarını öğreniriz. Uçaktan aşağı bakan James; suyu çekilmiş bir denize benzeyen, perişan halde bir manzara ile karşılaşır (Ledgard 2015: 39). Bundan sonra da Somali'nin iklimi üzerinde romanda sıkça durulur. Kısaca özetlemek gerekirse: Somali kurumuştur, yağmurlar yetersiz kalmıştır ve insanlar susuzluktan ölmektedir (Ledgard 2015: 92). Zaten, cihatçıların James'i öldürmemesinin altında yatan neden kendisini su mühendisi olarak tanıtmasıdır. Cihatçılar, James'ten onlara suyu nasıl bulup muhafaza ederek paylaşabileceklerini öğretmesini isterler. James de bu sayede hayatta kalmış olur.

Somali'nin kurak iklimi ve susuzluk okurun zihninde iyice yer etsin diye romanda çeşitli betimlemelere yer verilmiştir. Örneğin ABD Ordusu'nun sinyal alanı dışında dediği bir yere götürülen James'in gözünde arazi şöyledir:

Yol devam ederken, bir noktadan sonra arazi son nefesini verdi. Arazinin rengi atmış ve eski İtalyan plantasyonundaki topraktaki çatlaklar öyle derinleşmişti ki, içlerine

düşmeniz işten bile değildi. Bu kesiklerin içleri kökler yüzünden büklüm büklüm olmuş, çakmaktaşları ve fosiller açığa çıkmıştı. Kırgıbayır ta göz eriminin ötesine uzanıyordu. Dili damağına yapışmıştı. Biraz su için neler vermezdi. (Ledgard 2015: 141)

Alıntıda dikkat çeken kısım, bu arazinin geçmişte İtalyan plantasyonuna ait olmasıdır. Demek ki bu bölgede geçmişte tarım yapılmaktaydı. Tarıma elverişli bir arazinin bu hâle gelmesi iklim değişikliği nedeniyledir. Nitekim Somali halkının yaşadığı kıtlık, susuzluk, kuraklık gibi felaketlerin önemli bir nedeni de küresel ısınmadır. Roman boyunca Somali'nin iklimindeki değişiklik üzerinde durulmaya devam edilir. Sözgelimi yine cihatçıların tutsaklığında James'in yolculuğu bir vadide devam eder. Burası vadi suların topraktan açtığı bir çatlaktan ibarettir; fakat *“yine aynı sular tarafından terk edilmişti[r]”* (Ledgard 2015: 159). Toprakta sudan geriye sadece bulanık su damarları kalmıştır. Yine bir akşam James ve cihatçılar yürürlerken uçmaya bile hali kalmayan bir karabatakla karşılaşır. Bu karabatak susuzluktan ölmek üzeredir. Ölümden kurtulması için yağmur gerekli olmasına karşın yağmuru yağacağına dair hiçbir emare yoktur (Ledgard 2015: 161). Görüldüğü gibi romanda susuzluk, kuraklık gibi konular sadece insan odaklı değildir. İklim değişikliğinin hayvanlar üzerindeki etkisi de gösterilmiştir. Sulak yerlerde yaşayan bir canlı olan karabatak iklim değişikliği yüzünden kuruyan su kaynakları neticesinde ölümle burun buruna gelmiştir. Hatta romanda Birleşik Devletler Ordusu'na ait çok gizli bir raporda gelecek yıllarda Afrika'da kıtlık, salgınlar, böcek istilası, metan gazı, meteorlar (?) ve iklim değişikliğinden dolayı ölümlerin beklendiği kaydedilmiştir (Ledgard 2015: 184-185).

Romanda, Somali'de durum böyle iken bilim insanı olan Danny'nin de gündeminde iklim değişikliği vardır. Danny ve çalışma alanı sayesinde yazar, küresel ısınmayla ilgili sayısal verilere de başvurarak durumun ciddiyetini okura sunmaya çalışır. Sözgelimi Danny'nin çalışma alanı ile iklim değişikliği arasında ne gibi bir bağ olduğunu anlatıcı şu şekilde açıklar: *“Denizlerdeki yaşam sistemlerini anlamaksızın, iklim değişikliği üzerine ciddi bir çalışma yapılamazdı”* (Ledgard 2015: 198). Danny iklim değişikliğinin gerçek olduğunu bilmektedir. Çünkü onun çalışma alanı sulardır ve *“Geminin altındaki, Fram Boğazı boyunca Doğu Grönland Akıntısı'yla taşınan su 1910'dan bu yana 1,9 santigrat derece ısınmıştır. Bu ise, onuncu ve on üçüncü yüzyıllar arasındaki Ortaçağ Sıcaklık*

Artış Devri boyunca yaşanan artıştan 1,4 santigrat derece fazladır” (Ledgard 2015: 198-199).

Kısacası iklim değişikliği sadece Afrika ülkelerinde değil tüm dünyada gözlemlenmektedir. Danny ile James’in tanıştığı Fransa’daki otelin bulunduğu doğa da iklim değişikliğinin sonuçlarından etkilenmiştir. Her sene aynı oteli ziyaret eden Danny, iklim değişikliğinin yöre üzerindeki etkisini daha net gözlemlemektedir. Sözgelimi Danny, çamların geçen seneye göre iklim değişikliği nedeniyle daha çitkırıldım olduğunu fark eder (Ledgard 2015: 22).

Batır Gitsin Derin Sulara romanında da *Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları: Su* romanında olduğu gibi siyasîlerin iklim değişikliği başta olmak üzere çevre sorunları karşı tavrının umursamazca olduğu gözlemlenir. Anlatıcı odağını James’e çevirdiğinde siyasîlerin iklim değişikliği konusundaki ciddiyetsizliğinden bahseder. Günümüz siyasetinde hedef takibinin olmadığını belirten anlatıcı, bunu en iyi iklim değişikliği konusundaki tavırlarına bakarak anlayabileceğimizi söyler (Ledgard 2015: 227).

Diğer Çevre Sorunları

İki romanın içinde yer alan tek çevre sorunu iklim değişikliği değildir. Her iki roman da pek çok çevre problemlerine değinmiştir. Sözgelimi *Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları: Su* romanında yalnızca iklim değişikliği konusu üzerinde durulmaz. Ayrıca Türkiye’yi ve dünyayı ilgilendiren pek çok çevre sorunu üzerinde durulmuştur. Örneğin Defne’nin bir yazı dizisi HES’ler (Hidroelektrik Santral) üzerinedir ve bu yazı okuyanların üzerinde derin bir tesir bırakır. Ümit, Defne ile ilgili araştırma yaparken bu yazıya rastlar ve okumaya başlar başlamaz yazıya mıhllanır (Uzuner 2014: 41). Benzer bir şekilde Defne’nin anneannesi Umay Bayülgen’in bir taksi şoförü ile diyalogu şoförün üzerinde inanılmaz bir etki bırakır. İstanbul trafiğinden konuşurken konu Karadeniz’deki duble yol inşaatlarına geçer. Umay Bayülgen “*tabiata kazık atan küçük akıllı insanoğlundan*” (Uzuner 2014: 329) tabiatın mutlaka intikam alacağını söyler.

Batır Gitsin Derin Sulara romanının Somali’de geçen kısmında ise en çok üzerinde durulan çevre sorunu hava kirliliğidir. Nairobililerin kullandığı minibüslerin egzoz dumanları tüm kenti – çiçeklerin kokularına kadar- etkilemiştir (Ledgard 2015: 26). Yine, Somali’de ağaçlar çeşit çeşit renklerde naylon poşetlerle bezenmiştir (Ledgard 2015: 137). Ayrıca, bu gibi çevre kirliliklerinin yanı

sıra jet yakıtlarının yarattığı hava kirliliği Afrika'da³ temiz havayı solumanın bir lüks haline gelmesine sebep olmuştur (Ledgard 2015: 138).

Anlatıcı, Afrika'da olan bitenleri Ruanda örneği üzerinden özetler. Geçmişte her şeyden yeterince var olduğunu söylediği bu ülkenin şimdilerde bütün yamaçlarının ekilip dikildiğini söyler. Artık yabanî hayvanlardan ve ot damlı kulübelere eser kalmamıştır. Bazı yerlerinde kuyuların gittikçe kurduğu, yine başka bölgelerde toprak kayması ile karşı karşıya kalındığını da ekler. Ruanda'nın bu şekilde devam ederse ikinci bir soykırıma daha tanık olacağını söyleyen anlatıcının Ruanda örneği insanın doğaya olan düşüncesizce girişimlerinin bir sonucu niteliğindedir.

Danny cephesinde ise en derin çevre sorunu olarak insanların denizlerde yaptığı tahrip karşımıza çıkar. Bu tahrip sadece suda yaşayan canlılarla kalmamış, okyanus hayatını topyekûn etkileyen bir hâl almıştır. Romanda bir taraftan bir nesil sonra yok olma ihtimali olan turuncu imparator balığını anlatılırken bir taraftan çeyrek yüzyılda on binlerce deniz dağının yok olmasından bahsedilir (Ledgard 2015: 86). Bir balık neslinin tükenmesi, her şeyin birbirine bağlı olduğu muazzam bir dengeye sahip olan doğa için geri dönüşü olmayan bir süreç başlatır; fakat bir deniz dağının yok olması denizdeki tüm yaşamı alt üst eder. Bunun etkisi çok daha geniş çapta ve daha hızlıdır. Danny, yerleri belirlenir belirlenmez çok daha fazla deniz dağının yok edileceğini söyler. Dip trol gemilerinin mercanları ve süngerleri -ki her ikisi de okyanus yaşamı için hayatî önem taşırlar- ortadan kaldırmaya devam edeceklerini de ekler. Ayrıca Danny'e göre bütün bunlar şayet bir bilim kurgu dünyasında olsaydı sonuçlarını herkes görecektir; fakat şu anki durumda maalesef insanlar olanı biteni bir türlü görememektedir. Çünkü "*her şey hemen dibimizde ve tam şu an olup bit[mektedir]*" (Ledgard 2015: 86).

Yazar, Danny sayesinde pek çok çevre sorununa ışık tutar ve okuru bu konularda bilinçlendirmeye çalışır. Olaylarla doğrudan

---

³ Hayvanlar açısından da durum vahimdir. Fakat Somali örneğinde insanlar öne çıkarılmıştır. Şöyle ki bir hayvan türünün yok olmasının yalnızca insan hayatı üzerindeki etkisi üzerinde durulur. Mesela bir göldeki balıkların tükenmesi insanların parasız kalması vesilesiyle anlatılır (Ledgard 2015: 156). Diğer bir örnekte ise fildişi için fillerin öldürülmesi anlatılırken anlatıcı bu dişlerle Viyana'da piyanoların tuşlarının yapıldığını söyler ve geçer (Ledgard 2015: 162). Her konuda araya girerek çevre sorunlarını uzun uzun anlatan yazar Afrika'daki hayvan katliamlarına yer vermeyi pek tercih etmemiştir.

bir ilgisi olmasa da oldukça faydacı bir yaklaşımla uzun uzadıya çevre sorunlarına yer vermesi bu yüzdendir. Bu paragraflardan birine örnek vermek gerekirse antroposen çağı olarak tanımlanan çağı anlattığı şu paragrafa bakılabilir:

Okyanuslar eşelenmekte, zehirlenmekteydi ve asitlenmeden muzdaripti. Gemilerden epey farklı olarak, bir de deniz memelilerinin yön bulma yetilerini körelten sonar dalga düzenleri ve elektronik aygıtlar vardı. Ve deniz memelileri, sahile vuracak denli yönlerini şaşırabiliyorlarsa, o halde insanoğlu da kendi kökünü kazıyabilirdi. İnsanoğlu Taş Devri'nden bu yana soluk bile almamıştı ve buna rağmen, nehirlerin akış yönünü değiştiriyor, tepeleri kesip parçalıyor, geleceğin jeologlarının kolayca tanıyacakları malzemeleri iskartaya çıkartıyordu. Antroposen: plastiğin damgasını vurduğu jeolojik çağ (Ledgard 2015: 198).

Görüldüğü gibi her iki romanda da özellikle olayın geçtiği yörelerde yaşanan çevre sorunları yer alır. Yine kolayca fark edileceği gibi bu çevre sorunları doğrudan olaylarla bağlantılı değildir. Olaylarla doğrudan bağlantılı olan çevre sorunu iklim değişikliğidir. Diğer çevre sorunları her iki romanda da olayların akışını etkileyen nitelik göstermez. Fakat her iki yazar da bu sorunlara değinmeden geçmek istemez. Özellikle *Batır Gitsin Derin Sulara* romanında bilimsel verilere de başvurarak ansiklopedik nitelikte açıklamalarda bulunulmuştur.

Çevre Sorunlarının Nedenleri

Buket Uzuner'in bahsi geçen romanında da JM Ledgard'ın romanında da salt çevre sorunlarına yer verilip geçilmiş değildir. Bu çevre sorunlarının nedenleri üzerinde de durulur. Başka bir deyişle: *Batır Gitsin Derin Sulara* ve *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanlarında insanın doğa karşısındaki bu tavrının nedenlerini de gözler önüne sermeye çalışır.

İnsanın doğaya karşı yaklaşımı tek Tanrılı dinler ve Aydınlanma sonrası Batı felsefesinin doğaya yaklaşımı neticesinde değişmeye başlamıştır. Pagan dinlerinde veya Doğu mistisizminde var olan doğa ile uyum içindeki insanın doğa karşısındaki tutumu giderek farklılaşmıştır. Tek Tanrılı dinler, insana doğadaki her şeyden daha değerli olduğunu salık verirken Batı felsefesi insanın doğadan üstünlüğü düşüncesini pekiştirir. Bunun neticesinde insan, kendi iyiliği için yaratılmış olan doğadan istediği gibi yararlanacağını düşünür. Ayrıca doğadan üstün olduğunu bildiği için ona iste-

diği gibi hükmedebileceği sonucunu da çıkarır. Kısacası günümüz çevre sorunlarının sebepleri ilk olarak insanın kendini doğadan ayrı ve ondan üstün görmesinde aranabilir. Nitekim her iki romanda da bu yaklaşım eleştirilmektedir. Örneğin *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanında, yüzyılın en sıcak yazına neden olan küresel ısınma için şunlar söylenir:

“Böylece, 'yüzyılın en sıcak yazı', küresel ısınmanın bir sonucu olarak gündeme otururken, ne bu felakete yol açan insanlığın artan açgözlü tüketim hırsı, ne de aynı nedenden artan göç, kıtlık ve nüfus sorunlarına dair endişeler dile getiriliyordu” (Uzuner 2014: 33).

İnsanlar, çevre sorunlarını yavaş yavaş görmeye başlamakta; fakat nedenlere gözlerini hâlâ kapamaktadır. Çünkü sorunun nedenini görürlerse bakış açılarını kökten değiştirmeleri gerekmektedir. Bu da ne siyasilerin ne de ticarî şirketlerin işine yarayacaktır. Bundan dolayı her iki romanda da insanoğlunun hırsı ve para düşkünlüğü eleştirilmektedir. *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanında şu ünlü Kızılderili atasözü alıntılanır: *“Son ağaç öldüğünde, son ırmak zehirlendiğinde ve son balık tutulduğunda parayı yiyemeyeceğimizi anlayacağız”* (Uzuner 2014: 39). *Batır Gitsin Derin Sulara* romanında daha somut örneklerle çevre sorunlarını örtbas edenlerin kimler oldukları söylenir:

Birinin bunlardan kazandığı para her şeyi örtbas etmeye yetiyor. Bundan kısmen de olsa bilim insanları suçlu. Hep yıkım gerçekleştikten sonra elimizi kaldırıyoruz. Endüstriyel işbirlikçilerine dönüşüp, falanca şirket için ismarlama araştırmalar yayımlayan bilim insanları var. Endüstrinin kollarının erişemeyeceği bir derinlikte çalıştığım için şanslıyım. Derinlerde bulunan manganez yumrularına, altınlara ve yakıtlara göz koydular ama bunları çıkartması şimdilik çok maliyetli (Ledgard 2015: 86-87).

Danny, çevre sorunlarına yol açanlar ve bu sorunları görmezden gelenlerden daha çok işbirlikçi bilim insanlarını eleştirir. Romanda bazı bilim insanlarının endüstrinin isteği doğrultusunda gerçekleri çarpıtarak makaleler yayınladıkları söylenir. Fakat romanda yer alan bilim insanları bu türden kişiler değildir. Mesela Danny ile dalışa geçen Etienne ve Peter birer çevrecidir. İnsanın evrimsel açıdan oldukça genç olduğunu ve yıkıldı yıkılacak bir kule olduğunu (Ledgard 2015: 236) söyleyen romanda bu düşünceler ilk olarak Etienne'nin ağzından dökülür: *“Zehirliyiz. Hızlıyız.*

Bizler evrimin erişteleryiz” (Ledgard 2015: 233). Romanda insanın yeryüzünden silindiği zaman ondan geriye kalanın sadece toprağa gömdüğü çöpler olacağını belirten de yine odur (Ledgard 2015: 234).

Her iki romanda da insanın doğaya bakışının sorunlu olduğu vurgulanır. Bu romanlara göre sorunun temelinde ataerkil yapı vardır. Şöyle ki bu romanlarda doğaya egemen olmaya çalışan ve doğayı düşüncesizce tahrip eden erkeklerdir. Sözelimi *Batur Gitsin Derin Sulara* romanında kayıtsızlıkla doğayı tahrip eden kişinin erkek olması gerektiğini Danny tarafından vurgulanır:

Atlantik'in 160 milyon yıl yaşında olduğunu varsayalım,' diye devam etti. 'Daha yaşlı da olabilir. İnsanoğlu ortaya çıkmalı bir milyon yıl bile olmadı. Yeryüzünde yürümeye daha dün başladık. Hak talebinde bulunamayız yani. Ama tam şu an Atlantik'te ve öbür okyanuslarda bir yerde, adamın teki, affedersin, hep bir adam olur zaten değil mi, adamın teki karadaki herhangi bir ormandan çok daha yaşlı ve değerini anlayamadığı ve kabul etmediği bir deniz dağını paramparça ediyordur (Ledgard 2015: 86).

Alıntıda da rahatça görebileceğimiz bakış açısı *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanında da vardır. Çevreye duyarsızca yaklaşan, çevre kırımlarını bizzat yapan hep erkektir. Umay Bayülgen aracılığıyla bunun altı çizilir:

...İstanbul trafiğinin cumartesi akşamı handiyse çıldırılmış yoğunluğunda, yarım saatten fazla uzayınca findık muhabbetinden Karadeniz'deki duble yol inşaatlarına geçilmişti. Denizi doldurarak yol yapan, böylece 'tabiata kazık atan küçük akıllı insanoğlundan-burada özellikle 'insankızı değil, insanoğlu' diye üstüne basa basa belirterek- tabiatın intikamının mutlaka aldığını ve alacağını örneklerle uzun uzun anlatan Umay Bayülgen'in taksi şoförü üzerindeki etkisi inanılmazdı! (Uzuner 2014: 329).

Alıntılarda görüldüğü gibi her iki romanda da çevre problemlerinin sebebi erkektir. Çünkü erkeğin çevre sorunlarındaki konumu çevreci eleştirmenlerce üzerinde önemle durulan bir konudur. Özellikle ikili karşıtlıklar oluşturan ataerkil düzen, farklılıkların birbiri üzerinde tahakküm kurma yetkisi de verir. Şöyle ki ataerkil düzende “erkek kadından, kültür doğadan üstündür” şeklinde kabuller vardır. Ayrıca kadın doğanın bir parçası olarak görülürken, erkek kültürle birlikte anılır. Bu yüzden erkeğin doğaya

yaklaşımı, kadının doğaya yaklaşımından daha sert ve acımasızdır. Her iki romanda da erkeğin doğa karşısındaki bu tutumu eleştirilir.

Mitlerin Işığında Çevrecilik Dersleri

Her iki roman çevre sorunlarını ortaya dökerken bu sorunlara kendilerince çözüm önerileri de getirirler. Bu önerilerin en önemlisi şüphesiz her iki romanda da ortak olan su imgesinde belirir. Su imgesi, mitler üzerinden ele alınmıştır. Diğer bir deyişle: Her iki romanda da insanlığın doğa ile iç içe olduğu anlatılara gönderme yapılır. Böylece insanlığın eski zamanlarında var olan doğa ile uyumu tekrardan yakalamaya çalışır. Birbirinden oldukça farklı kültürlerle ait olan bu iki eserde böyle bir benzerlik oldukça ilgi çekicidir.

Batır Gitsin Derin Sulara romanında Sümer mitolojisinden *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları*: Su romanında ise Türk mitolojisinden ilham alınmıştır. Ayrıca sadece bahsi geçen bu iki mitolojide değil, bütün mitolojilerde benzerlik gösteren “var olan ilk şey olarak su”yu konu almalarıyla da benzerlik gösterirler. Başka bir ifadeyle; hiçbir şey henüz yaratılmamışken evrende sadece suyun bulunması inancı her iki romanın da çıkış noktası olmuştur. Biri Sümer, diğeri Türk mitolojisinden yardım alsa da her iki romanın da yaratılış mitlerine yaptığı göndermeler aynıdır.

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su romanında, Defne Kaman'a ait olan *Su Kitabı* “Başlangıçta Yalnız Su Vardı” ile başlar. Başlangıçta sadece suyun olması yaratılış mitlerinin ortak noktasıdır. Bu romanda Türk mitolojisinden yararlandığını düşündürten en önemli veri ise yazarın romana koyduğu önsözdür. “Teşekkürler ve Bilgi” adlı ön sözde yazar romanını kaleme alırken hangi kaynaklardan yararlandığını sıralar. Bu kaynaklar arasında Şamanlık ve Türk destanlarını görmekteyiz. Romanda da olay akışı sık sık bölünerek Türklerin Şaman inancı hakkında bilgi verilir. Bu noktalardan yola çıkarak *Su Kitabı*'nın girişinde yer alan bilgilerin Türk yaratılış mitinden esinlendiğini söyleyebiliriz. Sözgelimi hemen girişinde yer alan kısım Altay yaratılış efsanesi ile neredeyse birebir örtüşür. *Su Kitabı*'nda yer alan kısım şöyledir:

SU.

SU vardı. Başlangıçta sadece SU vardı.

Evvelce gök, ay, güneş, hava, ateş, toprak ve ağaç yoktu: Sadece SU vardı. (Uzuner 2014: 110)

Altay efsanesinde ise şöyle geçer:

*Yerin yer olduğunda, sular yeri sarardı,
Ne gök ne ay, ne de bir dünya vardı (...)
Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer,
Uçsuz bucaksız, sonsuz sular içreydi her yer* (Ögel, 2001: 76-77)

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Yaratılış ve Türeyiş" adlı Türk destanlarını birleştirdiği kitabının girişinde yer alan cümle de şöyledir: "*Yer, yer değilken su, su idi; başka hiçbir şey yoktu*" (Sepetçioğlu 1969: 1). Kısacası Buket Uzuner'in romanında yer alan su imgesi yaratılış mitlerinden esinlenerek kurgulanmıştır. Diğer her şeyden önce suyun var olması romanın su üzerine kurulan kurgusu için sürekli akılda tutulması gereken bir bilgidir. Bu yüzden zaman zaman Türk mitolojisinden ayrı düştüğü kısımlar da vardır. Mesela *Su Kitabı*'nda: "*SU'dan yaratıldı aslımız, SU'dur özümüz.*" (Uzuner 2014: 111) diye geçer. Fakat sözgelimi Altay efsanelerinde "*büyük bir okyanusun ve suyun esas olmasına rağmen, onlara göre insanoğlu, sudan yaratılmamıştı*" (Ögel, 2001: 78). Altay yaratılış mitine göre insan topraktan yaratılmıştır.

Romanda yaratılış mitlerinden yola çıkarak suyun kutsallığı ve önemi üzerinde durulmuştur. Bu sayede okurda çevre bilinci oluşturmak hedeflenmiştir. Romanda da *Su Kitabı*'nın yazarı Defne, Türk kültüründe yer alan suyun kutsallığı inancı neticesinde suyu koruduğunu, ziyan etmediğini dile getirir (Uzuner 2014: 111). Derin ekolojistlerin kadim doğa dinlerinde yer alan doğa-insan ilişkisine gönderme yapmalarına benzer bir şekilde *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanında da Şamanlığa gönderme yapılır. Romana göre Şamanlıktaki suyun kutsallığı inancı tekrar canlandırılabilirse insanın suya bakışı değişecek ve böylece insanlık onu ziyan etmemeye başlayacaktır. Nitekim romanda bu öneri açık açık dile getirilir:

Kurtuluş kaçmakta değil. Kurtulmak için sizin bizzat SU'yun nereden kaynaklandığını bulmanız gerekiyor. Bunu da ancak siz bulabilirsiniz! SU kaynağını bulunca boşuna akmasını önleyeceksiniz. O zaman hem kendinizi, hem beni kurtaracaksınız. SUyu ziyan etmek günahdır. Şamanlığımızdan Anadolu'ya yadigâr kadim geleneğimizde bu böyledir: SU kutsaldır... SU... SU... SU... (Uzuner 2014: 119) .

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su romanında her şeyin başlangıcı ve sonu suda olmuştur. Defne, Kadıköy-Beşiktaş vapurunda kaybolmuştur. Defne, suda saklanmıştır ve Ümit, Def-

ne'yi suda bulmuştur. Roman, herkesin bir araya gelerek artık sağlığına kavuşmuş olan Yunusu denize geri salması ile yine suda biter. Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş* adlı kitabında şöyle yazar: “Başlangıçta ve her tür tarihsel ya da kozmik döngünün sonunda su vardır ve her zaman var olacaktır” (Eliade 2003: 196). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanı da *Batır Gitsin Derin Sulara* romanı da suda biter. Danny, abise (derin sulara) dalışını bitirmiş, yeryüzüne dönmektedir, James ise saldırıdan kendini göle atarak kurtulmuş, nefessizliğe dayanamadığı için sudan yeryüzüne geri çıkmaktadır. Görüldüğü gibi her iki roman da suda bitmiştir.

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su romanında ayrıca pek çok mitolojik unsura daha gönderme yapılır. Örnek vermek gerekirse Defne'nin anneannesinin adı “Umay⁴ Bay-ülgen⁵”dir. Bu isim, Umay ve Ülgen⁶ gibi Türk mitolojisine ait olan Tanrıların isimlerinin yan yana getirilmesinden doğmuştur. Buna ek olarak roman boyunca Gök Tanrı Ülgen ile tabiat ana Umay'a sıkça gönderme yapılır. Semahat'le Ümit'in şu diyalogu buna bir örnektir:

Türklerin kadim Kaman geleneğinde 'Gökler Hanı': Bay Ülgen, 'Tabiat İlahesi': Umay Ana ve Tengri Kayra Han hep mavi renkle temsil edilir, enerjileri de aktır. Oysa kötülük Erlik Han'dan, yeraltındaki 'Aşağı Dünya'dan, gizli saklıdan, kapalı ve karanlıktan gelir, bu yüzden enerjisi karadır," diye Ümit'e açıkladı Semahat (Uzuner 2014: 385).

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su romanında mavinin imgesel bir yanı vardır. Semahat, rüyasında Defne'yi mavi renkte bir elbise içinde gördüğünü söyleyen Ümit'e bunun manasını anlatırken okura da mavinin sembolik anlamlarını aktarmış olur.

⁴ Jean-Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi* adlı kitabında Umay için eski Türk panteonunda iyi tanınan çok az sayıdaki Tanrı'dan biri olduğunu söyler ve Umay'ın doğurganlık Tanrıçası, hatta ana Tanrıça işlevi üstlendiğinin altını çizer (Roux 2015: 134).

⁵ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş* adlı kitabında Altay Tatarlarının Gök Tanrı'yı Ülgen (ulu) veya Bay Ülgen (çok ulu) olarak adlandırdığını dile getirir (80).

⁶ Jean-Paul Roux, Türklerin kadim dininin bariz bir şekilde tek Tanrılı olduğunun altını çizdikten sonra çok Tanrıcılığın da gözlemlendiğini ekler. Şöyle ki Tek Tanrıcılık, Türklerin büyük devletler kurduğu zamanlara denk düşerken, çok Tanrıcılığın çözülme ve anarşi dönemlerine denk düştüğünün tahmin edildiğini söyler (Roux 2015: 122).

Romandan alıntılatacağımız kısmın *Türk Destanları ve Şamanlıkta Renkler* adlı bir kitaba ait olduğu söylenir:

Gök ile özdeş tutulduğu için saygı duyulan ve çok sevilen mavi, Türkler için doğu yönünün simgesidir. Mavi renk, dünya mitolojilerinde sık sık rastlandığı gibi, Türklerde de akıl, idrak, sağduyu, basiret, barışı sembolize eder. Eski Türkçe metinlerde 'gök sakallı', 'kök temur' (gökdemir) gibi ifadeler maviye göndermedir (Uzuner 2014: 160-161).

Batır Gitsin Derin Sulara romanında ise yine su anlatıldığı hâlde hâkim renk mavi değildir. Aslında bu romanda herhangi bir rengin hâkimiyeti söz konusu değildir. Çünkü Sümer mitlerinden yardım alan bu metin sürekli karanlığa gönderme yapar. Bunun nedeni ise romanın derin suları konu almasıdır. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi Danny derin sular üzerine çalışmaktadır ve çalışmalarının odaklandığı yer abis, yani okyanusun en derin olduğu yerdir. Danny, en derin katman olan Hadal çukurunu araştırırken benliğinde çok geniş bir kutuplaşmanın bilgisini taşıdığını hisseder. Bu kutuplaşma: “*Yeryüzü üzerindeki yaşamla Hadal çukurunda incelediği yaşam arasındaki bölünmüşlüktü; aydınlık ve karanlık, hava ve su, soluk alıp vermek ve boğulmak[ır]*” (Ledgard 2015: 58-59). Danny’nin ilgi duyduğu dipler tamamen karanlıktır. Öyle ki abiste odaklanacak nokta yoktur. Burada “*magma deniz suyunda yanarken, renksizce ve dikkat çekmeden yanar*”(Ledgard 2015: 51).

Danny, Hadal çukurunun altındaki ilk birkaç kilometreyi incelemektedir. Bu çukurun altında keşfedilen menfez alanına isim veren kişi de Danny’dir ve Danny’nin buraya “Enki” ismini vermesi kesinlikle tesadüf değildir⁷. Şöyle ki daha ilk sayfalardan itibaren Sümerlere gönderme yapılmıştır. Danny için romanda anlatıcı şöyle der: “*Sümerler okyanusa hayran kaldıkları için, o da Sümerlere hayran kalmıştı*” (Ledgard 2015: 45). Enki de Sümer panteonuna ait bir Tanrı’dır. Samuel Noah Kramer’in *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki* adını verdiği kitabında belirttiği gibi Enki, derinliğin Tanrısıdır. Ayrıca Kramer, Enki’nin su ve bilgelikle özdeşleştiğini söyler (Kramer 2000: 10). Enki, Abzu/Apsû’nun kralıdır. Jean Bottero’nun *Mezopotanya: Yazı, Akıl ve Tanrılar* adlı kitabında ise Abzu/Apsû’nun yerin altındaki katı ifade ettiği söylenir. Bu kat sudan ibarettir ve yer bu tatlı suyun üzerinde yüzmektedir. Başka bir deyişle Sümer mitolojisine göre Abzu/Apsû,

⁷ Enki, romana göre 3133 metre, 1741 kulaç aşağıdadır (Ledgard 2015: 230).

“yeryüzünün sıvı temeli”dir (Bottero 2012: 259-260). Danny’nin menfez alanına Enki ismini vermesi kasıtlıdır. Sümerlere hayran olan Danny, yaratılış mitini bilir ve buna gönderme yapar: Derin suların Tanrısı Enki’nin⁸ adını inilmiş en derin yere koyar. Nitekim Danny, bu alandan bahsederken Abzu terimini de kullanır. Sözcüğü Daniëlle, James’le konuşurken ona işi ile ilgili pek çok ayrıntıyı anlatır; ama Sümerlerin ve Enki’nin konusunu hiç açmaz; çünkü “aynı sayılar gibi, Abzu da Daniëlle’in özeli[dir]” (Ledgard 2015: 86).

Ledgard, tıpkı Uzuner gibi okuruna mitler hakkında bilgi verir. Nasıl ki Uzuner, uzun uzun Türk mitolojisini anlatmışsa Ledgard da bol bol Sümer mitolojisi hakkında bilgi verir. Bir örnek vermek gerekirse:

Altı bin yıl önce, gökyüzü tanrısı Enlil’le su tanrısı Enki, Sümer panteonuna yerleşirler. Sümer inancına göre, dünya bir kar küresinden hallicedir. Enlil lil ile, yani kar küresinin çatısını süsleyen güneşe ve yıldızlara parlaklık da veren mahlût atmosfer sayesinde havayı dünyada kilitli tutmaktadır. Gökkubbenin ardında derin deniz vardır ve Enki’nin evi denizin dibindedir. Adı Abzu’dur.(...) Bu evde, Enki insanı yaratmıştır. Volkanik fırında kili karıştırmış, ağır suyla biçim vermiş ve yüze yüze o kili yeryüzüne çıkarmıştır. Orada kile hava üflemiştir. Ama insan başarısızlığa uğradı. Vücudu zayıftı. Ruhu da... Pennsylvania Üniversitesinden Samuel Kramer’in çevirisine göre, insana bir parça ekmek sunulmuştur: ‘Uzanıp almıyordur ekmeği. Ne oturabiliyor, ne dikilebiliyor, ne de dizlerini bükebiliyordur (Ledgard 2015: 45-46).

Romandan alıntılanan bu bölümde görüldüğü gibi insanın yaratılış miti, Sümerlere aittir ve romancı bu miti Kramer’in çalışmasından yararlanarak okura sunmuştur. Gerçekten de romanın bu kısmı Kramer’in *Sümer Mitolojisi* adlı kitabında yer alan “İnsanın Yaratılışı” bölümünden alınmıştır. *Sümer Mitolojisi*’nde insanın yaratılışı şöyle anlatılmıştır: Tanrılar ekmek bulmakta zorlanmaktadır; bu yüzden Enki’den kendileri için hizmetkârlar yaratmasını isterler. Fakat Enki, denizdeki yatağında derin bir uykudadır. İlksel

⁸ *Enki ve Ninnah: İnsanın Yaratılışı* mitinde Enki’nin mekânın deniz olduğu açıkça şu dizelerde belirtilir:

“Enki, derin dalgaların kabardığı denizde- ortasına bakmaya kimsenin cesaret edemediği yatağında tembellik eder” (Kramer: 69).

deniz olan ve bütün Tanrıları doğuran ana Nammu, Enki'ye Tanrıların bu yakarışını iletir. Enki, isteklerini kabul eder ve insanın yaratılışı adına bir ziyafet düzenler. Bu ziyafette Enki ve Tanrıça Ninmah çakırkeyif olurlar. Ninmah, denizin dibinden bir parça kil alır ve bu kilden altı insan yaratır. Enki bu insanlara ekmek verir ve yazgılarını belirler. Enki de kendi başına insan yaratmaya karar verir; fakat onun yarattığı insan da “*vücut ve zekâca cılız ve geridir*” (Kramer 1999: 134). Endişeye kapılan Enki, Ninmah'a der ki:

*Senin elinle şekillenenin yazgısını belirledim,
Ona yiyecek ekmek verdim;
Sen de benim elimde şekillenenin yazgısını belirle,
Sen de ona yiyecek ekmek ver (Kramer 1999: 134).*

Görüldüğü gibi romanda insanın yaratılış miti Sümer mitolojisine aittir. Tıpkı, Uzuner gibi Ledgard da kullandığı kaynakların isimlerini romanda vermiştir. Bunun nedeni her iki romanın da mesaj vermek kaygısıyla bilgi vermek için yazılmasıdır. Bunun neticesinde her iki roman da ansiklopedik bilgilerle dolarken aynı zamanda bu romanlarda bilimsel bir makaleymişçesine atıflar yer alır.

İki romanda gözlenen bir başka benzerlik de Yunan mitolojisinden yararlanmış olmalarıdır. Romanlardan biri Sümer, diğeri Türk mitolojisi üzerine kurulmuşken Yunan mitolojisinden de beslenmeleri üzerinde durulması gereken bir noktadır. Yunan mitolojisinin Batı medeniyeti etkisi neticesinde Ledgard'ın romanında yerini alması yadırganmaz. Uzuner'in romanında ise romanın yazıldığı coğrafya neticesinde Yunan mitolojisine başvurulması okura yabancı gelmez.

Batır Gitsin Derin Sulara romanında Danielle, okyanusa hayran oldukları için Sümerler ve Sümer mitolojisi ile ilgilenmiştir. Danny, Yunan mitolojisinde de yer alan benzer bir duruma gönderme yapar. Danny, Yunanların da Okeanos'a yani “*Aşil'in kalkanının üzerindeki ekvatoru saran ve dünyamızın sulara gömülmemesini sağlayan okyanusa*” (Ledgard 2015: 85) inandığını söyler. Bunun dışında Yunan mitolojisine bir başka yerde daha gönderme vardır: Romanın sonuna doğru iyice karanlıklaşan atmosferde Hades yani ölümler diyarı anılır. Bu diyarda yer alan Lethe “*unutmayı simgeleyen bir ırmak*”tır (Erhat 2003: 194). Romandaki iki başkarakterden birinin dibe daldığı bölüm başlamadan önce bu nehrin ve Hades'in anılması ilgi çekicidir. Romanın sonunda James, hayatını kurtarmak için göle dalar. Yaşam enerjisinin artık

bitmek üzere olduğu bir anda yaşadığı dalış romandaki bu alıntıdan izler taşır: “*Hades’te, ölülerin ruhlarının kaldığı o mekânda bulacaksın kendini. Hafızanı toptan silecek kadar su yutarak, nisyanda, Lethe Nehri’nde, boğulacaksın. Bu, hayatına başladığın besleyici döl yatağına benzemeyecek. Dibe batacaksın*” (Ledgard 2015: 235). Suyun mitolojilerde başlangıç maddesi olarak kabul edilmesine gönderme yapılırken ayrıca sonun da habercisi, hatta ta kendisi olduğuna da gönderme yapılır. Dipler/derinlikte anne karnındaki gibi bir ilksel suyun⁹ bulunmadığını söyleyen roman, derin sulara karşı tam tersi bir görüşle biter: “*Batır gitsin derin sulara¹⁰:/ Çıkarıldığında daha da güzelleşecektir*” (Ledgard 2015: 246). Bu dize Romalı şair Horatius’a aittir ve romanda bir mezar taşında yazılı olduğunun altı çizilir. Sonuç olarak su ve yaşam üzerine kurulu göndermeler romanın sonunda su ve ölüm üzerine yapılmış göndermelere yerini bırakmıştır. Yine de bu önerme romanın tamamı için geçerli sayılamaz; çünkü romanda su ve yaşam hakkında göndermeler yaratılış mitleri veya evrim teorisi ekseninde yoğunlaşır. İşin içine diğer mitler girdiğinde suyun ölümle olan ilişkilendirilmesi de gündeme gelir. Sözelimi James’in Danny’e anlattığı Viking efsanesi¹¹ bu ilişkilendirmeye güzel bir örnektir. Midgard yılanı suya mahkûm edilmiştir. Bu yılanın bir erkek bir de kız kardeşi vardır. Midgard’ın kız kardeşi olan Hel, Ölüm’e dönüşmüştür ve İskandinav mitolojisindeki yıldırım Tanrısı olan Thor, Hel’e güç vermiştir (Ledgard 2015: 85).

Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları: Su romanında da başkarakterin ismi olan Defne, Yunan mitolojisinden gelmektedir. Defne’nin büyükannesi Umay, kızı Ayten hamileyken rüyasında Defne ile Apollon’u görür. Bu, Yunan mitolojisine ait Defne ağacına dönüşen Daphne’nin hikâyesidir. Apollon, Daphne’ye âşıktır. Bir gün kızı yakalar; bu esnada Daphne, babası Thessalia ırmağı Peneus’a kendisini kurtarması için yakarır. Daphne bir ağaca dönüşür ve Apollon kolları arasında kalan bu ağacı kendi kutsal ağacı olarak benimser (Erhat 2003: 81). Uzuner bu efsaneyi değiştirir:

⁹ Burada ilksel deniz Nammu hatırlanmalıdır. Romanda adı geçmese de Nammu hem deniz olmasıyla hem de bütün Tanrıları doğurmasıyla hem ilksel su hem de ilk annedir.

¹⁰ Romanın orijinal adı *Submergence*, yani suya batmadır. Türkçeye çevrilirken yayınevi tarafından romanın sonunda yer alan bu alıntıya ithafen adı *Batır Gitsin Derin Sulara* olarak değiştirilmiştir.

¹¹ Aslına bakılırsa Ledgard sadece Sümer ve Yunan mitolojisini değil suyla ilgili mitolojileri konu almayı amaçlar.

...ama kızım Ayten hamileliğinin son ayındayken rüyamda Defne ile Apollon'u gördüm. Şimdi, bilirsin Yunan mitolojisinde Defne, kendisine tecavüz etmeye çalışan yarı tanrı Apollon'dan kaçabilmek için ağaca dönüşür ya, benim rüyamdaki Defne, tam tersine kendini kovalayan Apollon'u ağaca dönüştürüyor ve sonra kendisi ormanda özgürce mutlu yaşıyordu! Hah hah ha, ilahi Defne, ay hah hah ha! (Uzuner 2014: 254).

Uzuner, Daphne'nin hikâyesini yapıbozumuna uğratarken aynı zamanda romandaki gizemi de okurun çözmesi için ipucu sunar. Defne Kaman'ın birilerinden kaçarken başka bir şeye dönüşebileceği ihtimalini gündeme getirir.

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su ve Batır Gitsin Derin Sulara romanlarında mitlere yer verilerek insan ile doğanın bağlarının daha kuvvetli olduğu zamanlar anılır. Ayrıca iki romancı da ilksel deniz olan suyun mitolojilerden de aldığı güçlü imgesel boyutuyla romanlarında yer verirler. Suyun bütün mitolojilerde yaratılışın temel maddesi olması sayesinde pek çok mitolojiden yardım alabilmişlerdir. Özellikle JM Ledgard, Sümer mitolojisi ekseninde suya yaklaşırken Yunan ve hatta İskandinav mitolojisinden de yardım almıştır. Buket Uzuner ise romanında yaratılış mitini konu alırken bunu Türk mitolojisinden aldığını belirtmez. Zira buna gerek de yoktur; çünkü “yaratılan ilk madde olarak su” bütün mitolojilerin ortak noktasıdır. Fakat Uzuner'in romanını kurgularken Türk mitolojisinden esinlendiğini yazarın romanın başına koyduğu ön söz kadar romanın içeriği ve romandaki başkarakterlerin isimlerinden de anlayabiliriz.

Sonuç

Birbirinden çok farklı kültürlerden gelen iki yazarın kaleme aldığı ve yine birbirinden oldukça farklı coğrafyalarda geçen bu iki eser pek çok yönden benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler tüm dünyayı ilgilendiren ortak bir sorundan ileri gelmektedir: çevre sorunları. Günümüz insanı iklim değişikliği başta olmak üzere birçok çevre sorunuyla yüz yüzedir. Bunun neticesinde de çevre sorunları edebiyatın da konuları arasına girmiştir. Ayrıca yazarlar, sanat aracılığıyla çevre bilinci oluşturmayı amaçlarlar.

Bambaşka olayları anlatıyor gibi görünseler de bu iki roman vermek istedikleri mesaj itibarıyla benzerdir. Her ikisi de iklim değişikliği başta olmak üzere çevre sorunlarına dikkat çekmek isterler. Okurun dikkatini bu yöne çekerek onlarda çevre duyarlılığı

kazandırmayı amaçlarlar. Nitekim *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanında anlatıcı: “*Bu kitabı eline aldığın andan itibaren hem artık onun hikâyesinin içine girmiş bulunacak, hem de bittiğinde artık eskisi gibi olmayacaksın!*” (Uzuner 2014: 66) diye okura seslenir. Okurun romanı okuyunca hayatı hangi yönüyle bir daha eskisi gibi olmayacaktır? Romanda yer alan fikirleri bütünüyle düşündüğümüzde bunun çevreye bakış olduğunu söyleyebiliriz. Yazar, yaratmış olduğu evrenle okurda kalıcı bir iz bırakmayı amaçlar. *Batır Gitsin Derin Sulara* romanında da aynı durum söz konusudur. Ledgard, James karakteriyle çevre sorunları –bir gazeteci dikkatiyle- gözler önüne sererken oldukça başarılıdır. Diğer taraftan Danielle karakteriyle çevre sorunlarını saymakla kalmayıp bir bilim insanı için bunların ne ifade ettiğini de göstermeye çalışır.

Her iki romanda da çevre sorunları insanın açgözlülüğünün bir sonucu olarak görülür. İnsanın doğa karşısındaki tavrının son derece yanlış olduğu vurgulanan bu romanlarda eleştirilerin yoğunlaştığı temel nokta tüketim toplumlarıdır. *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanında çevre felaketlerinin sorumlusunun tüketim hırsı olduğu söylenir. *Batır Gitsin Derin Sulara* romanında ise çevre sorunlarının tüketimi özendirilence örtbas edildiği söylenir ve bu suçta bazı bilim insanlarının da ortak olduğu gerçeği hatırlatılır.

Uzuner'in romanında da Ledgard'ın romanında da çevre felaketlerine neden olan erkeklerdir. Her iki romanda da başkarakterlerden çevreci olanları kadınlardır. Erkek yan karakterlerden kimisi çevreci olsalar da kadın çevreci kişiler iki romanın da kolayca fark edilebilir bir özelliğidir. Bu durum kadının doğa karşısında daha ılımlı tavrına gönderme yaparken erkeği kültür alanına, kadını ise doğanın alanına dâhil eder. Bu yüzden kadının çevre sorunlarının daha iyi birer savunucusu olabileceği tezini taşırlar.

Buraya kadar olan kısım, çevre sorunlarının dünya çapında bütün insanlığın sorunu olduğu için benzerlik göstermesi harikula-de değildir. Fakat çevre sorunlarını konu alan bu iki eserin mitolojilerden, özellikle de yaratılış mitlerinden etkilenmesi ilgi çekicidir. Bir tanesi Sümer mitolojisi başta olmak üzere su ile ilgili pek çok mite etkilenirken diğeri Türk mitolojisine yoğunlaşır. Her ikisi de özellikle yaratılış mitlerine değinirken suya odaklanır. Yaratılışın temel maddesi olan su, bahsi geçen iki romanda da hâkim unsurdur. *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su* romanında suda kaybolan bir kadın, yine suda bulunur. *Batır Gitsin Derin Sulara* romanında ise suya dalan iki ayrı karakterle roman biter. Su, bu üç

karakterin roman boyunca imtihan hâlinde oldukları unsurdur. Defne'nin suda daha fazla dayanıp dayanamayacağı, James'in ci-hatçılarla birlikte su bulup bulamayacağı, Danny'nin suya dalışının başarılı olup olmayacağı romanlardaki gerilimi oluşturan temel unsurlardır.

Mitolojileri kullanarak insanların doğadaki varlıklara güç at-fettikleri dönemler anılmıştır. Böyle bir anlayışta doğadaki herhan-gi bir canlıya zarar vermek de zorlaşır. Uzuner, eski zamanlardaki bu anlayışın canlandırılması gerektiğini romanında vurgular. Ledgard ise suyun mitlerdeki ve insan hayatındaki önemine dikkat çekerek bu ikisi arasında bağı göstermeye çalışır. Sonuç olarak yaradılış mitlerinde her şeyin başı ve sonu olan su, bu iki romanın da temel maddesidir. Sonuç olarak her iki roman doğa ile insanın uyum içinde olduğu eski zamanların anlayışını canlandırmayı amaçlar. Farklı kültürlerden gelen bu romanların göstermiş olduğu benzerlikler bu amaçta birleşir.

KAYNAKLAR

- BOTTERO, Jean (2012), *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, (çev. Mehmet Emin Özcan, Ayten Er), 2. Basım, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DES JARDINS, Joseph R. (2006), *Çevre Etiği (Çevre Felsefesine Giriş)*, (çev. Ruşen Keleş), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DİNDAR, Gülşah (2012), "Derin Ekoloji Hareketi ve Ekoeleştiri: Bir Garip Şair Orhan Veli", *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*, Serpil Oppermann, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- ELİADE, Mircea (2003), *Dinler Tarihine Giriş*, (çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- ERHAT, Azra (2003), *Mitoloji Sözlüğü*, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KRAMER, Samuel Noah (1999), *Sümer Mitolojisi*, (çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- KRAMER, Samuel Noah (2000), *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki*, (çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- LEDGARD, JM (2015), *Batır Gitsin Derin Sulara*, (çev. Gökhan Sarı), Jaguar Kitap, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin (2001), *Türk Mitolojisi I*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

ROUX, Jean-Paul (2015), *Eski Türk Mitolojisi*, (çev. Musa Yaşar Sağlam), 2. Basım, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (1969), *Yaratılış ve Türeyiş: Türk Destanı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

THOREAU, Henry David (2016), *Doğa ve Yürüyüş Üzerine Seçme Denemeler*, (çev. Aytek Sever), Everest Yayınları, İstanbul.

UZUNER, Buket (2014), *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları: Su*, Cep Boy: 1. Basım, Everest Yayınları, İstanbul.

http://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/iklim_degisikligi_ve_enerji/iklim_degisikligi (Erişim Tarihi: 31/10/2017)

<http://350turkiye.org/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 31/10/2017)